

■

JULIE HAUSMANN –

lauluteksti „Oh võta mind, mu Jumal” (KLPR 344) autor¹

Aira Võsa

SISSEJUHATUS

Vene tsaaririigi koosseisu kuulunud Balti provintssidest on pärit mitmeid religiooselt tundlikke ja Euroopas kuulsust kogunud naiskirjanikke, nagu Elisa von der Recke (1754–1833) ja Barbara Juliane von Krüdener (1764–1824). Uemas teaduslikus publitsistikas tagaplaanile jäänud Julie Hausmanni nimi ei ütle inimestele tavaliselt kuigi palju. Kui aga mainida tema tuntuimat lauluteksti *So nimm denn meine Hände* – eesti keeles „Oh võta mind, mu Jumal” –, siis tekitab see paljudes äratundmisrõõmu. Seda Friedrich Silcheri meloodiaga laulu peetakse üheks kõigi aegade menukaimaks koraaliks, mille teksti on tõlgitud paljudesse keeltesse ja mida saksa keeleruumis on tituleeritud isegi „vaimulikuks rahvalauluks”.² Tegemist on niisiis hästi tuntud koraaliga, mida lauldakse üldiselt matustel, kuid seda on esitatud ka laulatustel. Saksamaa, Austria ja Šveitsi evangeelses laulutraditsioonis on sel tänini oma kindel koht ja eriti vanematel inimestel tuleb laulu kuuldes sageli silma härduspisar. Teiselt poolt on aga osa

¹ Artikkel on valminud Eesti haridus- ja teadusministeeriumi sihtfinantseeritava projekti nr SF0180040s08 „Ideede ja teooriate levik ja retseptatsioon Baltimaades Rootsi ja Vene võimuperioodil (17. saj.–20. saj. algus)” toel. Samateemalise ettekandega on autor esinenud uurimiskollokviumil „Aufbruch in die Moderne versus Festhalten am Überkommenen. Frauen und Bibel(auslegung) im Kontext des langen 19. Jahrhunderts” Grazi ülikoolis Austrias 4.–6. detsembril 2008. a ning Tartu Ülikooli raamatukogu ja Eesti Hümnoloogia Seltsi ettekandekoosolekul „Laulud ja lauluraamatud” Tartus 8. jaanuaril 2009. a.

² Hermann Barth-Ruhlsdorf, „Luise Hensel und Julie von Hausmann. Zwei Dichterinnen geistlicher Lieder” – *Unsere Kirchenliederdichter*. Bd. 20 (Hamburg: Schloepmann, [s.a.]), 11; Hermann Petrich, *Unser geistliches Volkslied. Geschichte und Würdigung lieber alter Lieder*. 2. Aufl. (Gütersloh: Bertelsmann, 1924), 193.

hümnoloog sellele tekstile ette heitnud hägusat jumalakujutlust ja lapsikut inimesepilti. Selles kasutatud metafoorid ei põhinevat selgelt piibellikul traditsioonil ning alavääristavat inimese maist eksistentsti. Teksti tonaalsus ei olevat reformatoorselt reflekteeriv, vaid ülearu tundeline. Viidatud *lapsuste* ajal on kriitikud teinud koguni ettepaneku see laul saksa evangeelsest lauluraamatust välja jätta.³

Pinge laulu suure populaarsuse ja teoloogilis-kriitilise analüüsi vahel ajendab kõne all olevat teksti lähemalt uurima ning suunab pilgu Julie Hausmanni loomingule laiemalt. Käesolevas artiklis püütaksegi põgusalt tutvustada selle baltisaksa autori elu ja kirjanduslikku pärandit. Edasi vaadeldakse võrdlevalt Hausmanni armastatud laulu originaalteksti ja selle eestikeelset tõlget „Kiriku laulu- ja palveraamatus” (KLPR).

JULIE HAUSMANNI ELULOOST

Julie Katharina Johanna von Hausmann sündis 1826. aastal⁴ Riias pere kuuest tütrest vanuselt viiendana. Julie lapsepõlv ja haridustee möödusid Kuramaa pealinnas Miitavis (tänapäeva Jelgavas), kus tema isa dr phil Johannes Michael von Hausmann töötas gümnaasiumi ülemõpetajana. Julie enda sõnul olnud ta väiksest peale kinnise iseloomuga laps, kes armastas sõnu riimidesse seada ja tundis erilist sidet taevase Isaga. Tema usuliseks äratajaks teadlikumas eas sai kohalik pastor, linnas valitsenud ratsionalistlikule meelsusele vastandunud Theodor Neander.⁵ Julie töötas 14 aastat mitmes peres koduõpetaja ja kasvatajana. Pärast ema surma kolis ta tagasi Riiga ja hakkas seal koos vanema õega oma isa hooldajaks. Isa

³ Teksti ja meloodia kriitilist analüüsi vt Waldtraut Ingeborg **Sauer-Geppert**, Andreas **Marti**, „So nimm denn meine Hände...” – *Jahrbuch für Liturgie und Hymnologie*, Bd. 27 (1983), 207–225.

⁴ Mõnel pool on sünniaastaks märgitud 1825, vt Elise **Diston**, „Julie von Hausmann” – *Die Bote aus dem Mitauer Diakonissenhause*, 7/8 (1901), 31; Barth-Ruhlsdorf, „Luise Hensel und Julie von Hausmann”, 12. Ka täpse sünnikuupäeva suhtes ei valitse üksmeelt, kas see oli 7. märts või 7. mai vana kalendri järgi. Usaldusväärsemaks on põhjust pidada 7. maid 1826, niisuguse kuupäeva annab P. Th. Falck, viidates Riia Püha Jaakobi kiriku meetrikaraamatu vastavale sissekandele. Surmakuupäevaks on 2./15. aug. 1901, vt Paul Th. **Falck**, „Die baltische Dichterin Julie Hausmann” – *Rigascher Almanach für 1912*, 126.

⁵ Vt A. **Stock**, „Julie Hausmann” – *Die Christliche Welt*, 13/14 (1899), 318. Siin on ära toodud Hausmanni enese kiri tema eluloo kohta.

nimetati Miitavi kolleegiuminõunikuks (*Kollegienrat*), millega kaasnes pärandatav aadlitiitel.⁶ Ilmselt seetõttu ongi KLPR-s mitme vana käsitluse eeskujul Hausmanni nime ette märgitud aadlipartikkel *von*.⁷

Väidetavalt oli Julie kihlatud ühe pastoriga, kes reisis misjonärina Aafrikasse. Kui Julie talle 1862. aastal sinna järgnes, ei leidnud ta oma kihlatut enam elavate seast. Mees oli surnud katku. Selle traagilise sündmuse ajal olevat leinaja kirjutanud oma kõige kuulsama luuletuse, juba mainitud *So nimm denn meine Hände*, originaalpealkirjaga *Ich will Dir folgen, wo Du hingehst*.⁸ See ja teised luuletused, mis ei olnud algselt mõeldud trükkis avaldamiseks, jõudsid ühe Julie sõbranna vahendusel Berliinis elanud pastori Gustav Knaki kätte. Viimase tungivale soovile vastu tulles andis autor pärast mõningaid kahtlusi loa tekstid anonüümselt publitseerida. Aastate jooksul kogunes luuletusi nelja köite jagu ja need ilmusid pealkirja all *Maiblumen. Lieder einer Stillen im Lande (1862–1879)*.⁹ Raamatute populaarsusest annab tunnistust tõsiasi, et esimest koidet anti 1879. aastani välja veel viis korda.

1864. aastal suri Julie Hausmanni isa. Pärast seda viibis luuleanniga naine sageli Saksamaal, kus ta koges oma tekstide ja eriti laulu *So nimm denn meine Hände* suurt menu.¹⁰ See olevat olnud muuseas ka viimase Saksa keisrinna Auguste Viktoria lemmiklaul.¹¹

⁶ Petrich, *Unser geistliches Volkslied*, 193.

⁷ Toomas Paul on seda pidanud P. Th. Falcki ja E. Arro eeskujul ekslikuks, vt Toomas Paul, „Mõnede kirikulaulude autorsusest” – *Usuteaduslik Ajakiri* 2/2003 (52), 9. Vrd Falck, „Die baltische Dichterin Julie Hausmann”, 126; Elmar Arro, „Baltisaksa laulukoolkond” – *Vana aja muusikud*. Koost ja tõlk Heidi Heinmaa (Tartu: Ilmamaa, 2003, [orig 1965]), 17. Kuigi Julie Hausmann ei sündinud aadlikuna, oleks ta võinud seda tiitlit tema isale omistatud staatuse kohaselt õigusega kanda.

⁸ „Hausmann, Julie Katharina Johanna von” – *Lexikon der deutschsprachigen Literatur des Baltikums und St. Petersburgs*. Bd. 2. Carola L. Gottzmann, Petra Hörner, Hgg. (Berlin; New York: de Gruyter, 2007), 250; Sauer-Geppert, Marti, „So nimm denn meine Hände...”, 207–225; Martina Gutzler, „So nimm denn meine Hände (Julie Hausmann). Predigt zum Totensonntag” – *Der Kreis des Lebens hat sich geschlossen. Feministisch-theologischer Umgang mit Tod und Sterben in der Gemeindepraxis* Bd. 1. Sabine Bäuerle und Elisabeth Müller, Hgg. (Münster: Schlangenbrut, 1999), 55–57.

⁹ *Maiblumen. Lieder einer Stillen im Lande, dargereicht von Gustav Knak. Zum Besten der innern und äußern Mission* (Berlin: Beck, 1862). Kogumiku alapealkiri, tõlkes „Laulud ühelt tasaselt maal”, tuleneb vastavast väljendist Psalmides (Ps 35:20), mis on leidnud sageli kasutust pietistlikus vagadustraditsioonis.

¹⁰ Petrich, *Unser geistliches Volkslied*, 193.

¹¹ Diston, „Julie von Hausmann”, 31.

1866. aastal asus Julie noorim ja armastatuim õde Johanna, kes oli aastaid Inglismaal muusikuna leiba teeninud, tööle anglikaani kiriku organistina Biarritz'is Lõuna-Prantsusmaal. Julie otsustas temaga kaasa sõita ning õde majapidamises aidata.¹² 1870. aastal kolis Julie Peterburi vanima õe Elise juurde, kes töötas sealse St Anna tütarlastekooli direktorissina. Julie võttis taas enda peale majapidamise ja andis lastele muusikatunde. Viimased eluaastad alates 1899 veetis Julie koos oma kahe veel elusoleva õega ühes Peterburi pansionaadis.¹³

Oma elule tagasi vaadates tänas Julie Hausmann Jumalat rikkaliku siseelu, luuleanni ja haiglase tervise eest. Just tervisehädad olid teda ajendanud reisima paljudesse looduskauitessesse paikadesse Euroopas.¹⁴ 1901. aasta suvel siirdus armastatud sõnaseadja oma lähedaste seltsis puhkust veetma Eestisse Võsule, kus ta haigestus ja suri. Julie Hausmann on maetud Palmse mõisa juurde kuulunud Ilumäe kalmistule perekond von Folcki hauaplatsile.¹⁵

Peale luulekogude *Maiblumen* ja *Bilder aus dem Lebern der Nacht im Lichte des Evangeliums*¹⁶ ilmus Julie Hausmanni sulest lühikeste mõtiskluste ja riimvärssidega täidetud palveraamat *Hausbrot*¹⁷, mis oli mõeldud eelkõige teenijarahvale igapäevaseks lugemiseks.

¹² Petrich, *Unser geistliches Volkslied*, 194.

¹³ „Hausmann, Julie Katharina Johanna von” – *Lexikon der deutschsprachigen Literatur*, 550.

¹⁴ Stock, „Julie Hausmann”, 318.

¹⁵ Diston, „Julie von Hausmann”, 32; Erik Thomson, „Julie Hausmann zum Gedenken” – *Baltische Briefe*, 11 (469), November 1987, 13.

¹⁶ *Bilder aus dem Leben der Nacht in Lichte des Evangeliums von der Verfasserin der „Maiblumen”, dargereicht durch Gustav Knak. Zum Besten der innern und äußern Mission* (Berlin: In Commission bei E. Beck, 1868).

¹⁷ *Hausbrot. Schlichte Morgen- und Abend-Andachten. Von der Verfasserin des Liedes „So nimm denn meine Hände”. Die Hälfte des Reinertrags kommt dem Hessischen Diakonissen-hause zu Gute* (Kassel: Röttger, 1899).

JULIE HAUSMANNI VARANE VAIMULIK LÜÜRIKA

Hausmanni tuntuimaks saanud laulutekst *So nimm denn meine Hände* ilmus teatavasti tema debüütkogumiku *Maiblumen* esimeses köites. Nii-siis moodustavad seal toodud 122 luuletust selle teksti kompositsioonilise konteksti, mis peegeldab autori mõttemaailma laiemalt. Järgnevalt püütakse konkreetsete tekstinäidete abil jälgida selle kogumiku kui teraviku temaatikat ja teoloogilisi rõhuasetusi.

Valu ja kannatus inspiratsiooniallikana

Üks läbivatest teemadest Hausmanni esimeses luulekogus on kannatus. Tegemist ei ole abstraktse ega üldise „maailmavaluga”. Hausmanni loome lähtepunkt on väga isiklik, ent üldinimlikuks mõeldav elu äng või kitsikus. Kannatuste all on silmas peetud nii konkreetseid kehalisi kui ka hingelisi vaevusi. Autor põdes migreeni, mis valmistas talle pikki tunde ja isegi terveid öid kestvaid piinu. See kajastub ka tema loomingus, kus kannatused ei ole tagaplaanile tõrjutud, vastupidi: Hausmann toob need esile ning püüab kannatustele religioosse seletuse anda. Kannatuse teema suur osakaal võib osaliselt tuleneda sellest, et ta olevat kirjutanud peamiselt just migreeniperioodidel.¹⁸

Mitmes tekstis on aimatav kirjutaja pikast ja rõhuvast haigusest tulenev resignatsioon. Autori hingelised ja füüsilised valud on olnud nii suured, et ta pöördub ühes luuletuses ahastavalt Looja poole retoorilise küsimusega: „Kas siis Sinul ei ole väge aidata?” (*Hast Du zu helfen denn nicht Macht?*).¹⁹ Siiski ei väljendu selles küsimuses üksnes Jumalat ja maailma trotsiv alistumine. Hausmanni kannatuskirjeldus suubub alandlikku pöördumisse, et Jumal oma sulast surmatunnil ei hülgaks.

Ka ühes teises luuletuses pealkirjaga *Wie Gott will*²⁰ („Kuidas Jumal

¹⁸ Diston, „Julie von Hausmann”, 30.

¹⁹ „Schwere Stunden” – [Julie von Hausmann,] *Maiblumen. Lieder einer Stillen im Lande dargereicht von G. Knak*. Bd. 1. 6. Aufl. (Berlin: Beck, 1880), 153. Edasised viited Hausmanni luuletustele on pärit samast väljaandest, mis asub digiteeritult veebiaadressil http://de.wikisource.org/wiki/Julie_von_Hausmann.

²⁰ „Wie Gott will”, 108.

tahab”) tuleb selgelt esile autori haletsusväärne olukord. Ta kirjutab muu-
seas:

/.../

*Ich wollte heut´ in froher Kraft
Auf Deinen Wegen gehen,
Mit frischer Liebeshätigkeit
In Deinem Dienste stehen.*

*Das willst Du nicht; ich soll mich still
Und, ohne mich zu regen,
Ein unnütz Glied, ein müß´ger Knecht,
Zum Leiden niederlegen.²¹*

Nendest ridadest ilmneb, et autor soovis pühenduda ligimeseteenimisele, kuid pidi valude pärast hoopis pikali heitma. Kuigi see näib ebaõiglane, et tal tuleb tunda end „kasutu liikme” ja „kõlbmatu sulasena”, väljendab ta juba järgmises salmis kuulekat allumist Jumala tahtele:

*Du bist mein Herr, Dein Will´ gescheh´,
Ich weiß, wie gut Du´s meinest,
Ich weiß, Dein Lieben läßt nicht nach,
Ob Du zu zürnen scheinest.²²*

Kirjutaja usub seega, et Jumala saadetud valu pöördub kord õnnistuseks ja et tema viha on vaid tema armastuse mööduv ilmnemismvorm.

Hausmanni kannatuskogemus ei piirdunud kroonilise haigusega, ta viitas ka vaimsele kannatusele, unistuste mittetäitumisele ja üksindusele, millega ta on pidanud leppima.²³ Kõik see olevat teinud teda tugevamaks ja andnud talle viimaks rahu.

Üks Hausmanni armastatud metafoor kannatuste ja nende lõppemise kohta on aastaaegade vaheldumine, talve vääramatu taandumine kevade ees.²⁴ Kujundite keeles väljenduva mõtte kohaselt toob kannatuste kogee-

²¹ Ma tahtsin täna rõõmsal meelel / käia Sinu teedel, / reipa armastustööga / olla Sinu teenistuses. // Sina seda ei taha; ma pean vaikselt / ja end liigutamata / kasutu liikme, kõlbmatu sulasena / pikali heitma kannatamiseks.

²² Sina oled mu Issand, Sinu tahe sündigu, / ma tean, kui hästi Sa seda mõtled, / ma tean, Sinu armastus ei anna järgi, / kuigi Sa näid vihastavat.

²³ „Friede”, 127j.; „Wenn ich nur Dich habe”, 35.

²⁴ „Durst nach Gott”, 3j.

mine inimese uuele elule lähemale. Just kannatustes olevat Jumal inimesele eriti lähedal. Rasked ajad viivat mõtted eksistentsiaalsetele küsimustele. Kui inimestelt ei saa abi loota, siis jäävat vaid Üks, kelle poole pöörduda. Luuletuses pealkirjaga *In Krankheit*²⁵ („Haigena”) kirjutab Hausmann:

*/.../
 Still will ich Dir immer halten,
 Kenn' ich doch Dein Mutterherz;
 Deine Treu' kann nicht erkalten,
 Sie nur sendet mir den Schmerz.
 O ich weiß ja, wie im Leiden
 Du mir erst recht nahe bist,
 Denn von Allem soll mich 's scheiden
 Herr, was Dir zuwider ist.²⁶*

Luuletaja sõnul on Issandal emasüda. Tegemist on feminiinse sümboliga, mille sarnast Hausmanni kaasaegsest või varasemast vaimulikust lüürikast on raske leida. Esmapilgul näib kujund igikestvast truudusest, mis kirjutajale valu saadab, mõistatuslik. Seletuse leiab see salmi teises pooles mõtte läbi, et Jumal on inimesele alles kannatuses tõeliselt lähedal. Niisiis olevat kannatus pidevas ühenduses Jumala õnnistava ligiolekuga. Sama mõte esineb ka mujal: autor talub tahtlikult haigust ja koguni palub Jumalalt valu, et tema õnnistust selgemini tunnetada.²⁷ Ühest luuletusest ilmneb, et see tegevat teda taeva jaoks küpsemaks.²⁸ Kannatuse talumine olevat möödapääsmatu, et ära tunda ja mõista tõelist rõõmu.²⁹ Sama mõtet väljendavad read, mis võrdlevad elu maailmas võõrsilolekuga, kus ei tohikski end kogu aeg hästi tunda, sest muidu ununeks kodu ja kaoks koduigatsus.³⁰ Kirjutaja isiklikust elust ja tugevast usust lähtuvalt

²⁵ „In Krankheit”, 34.

²⁶ Vaikselt tahan ma ikka Sinu poole hoida, / ma tunnen ju Sinu emasüdant; / Sinu truudus ei saa jahtuda, / tema vaid saadab mulle valu. / Oh, ma tean ju, kuidas kannatuses / oled Sa mulle alles tõeliselt lähedal, / sest kõigest peab mind lahutama see, / Issand, mis on Sulle vastumeelt.

²⁷ „In Krankheit”, 68f.

²⁸ „Wenn ich nur Dich habe”, 35.

²⁹ „Aus der Tiefe in die Höhe”, 55.

³⁰ „Auf zur Heimat”, 46.

oli tema suurim igatsus valust ja kannatustest pääseda ning leida pärast surma „igavene kodurahu”.³¹ Teodiike ei olnud Hausmanni jaoks lähendusega teoloogiline probleem. Ta tõlgendas kannatuse inimestele antud võimaluse ja kutsena pöörduda Jumala poole. Autori isiklikuks võiduks kannatuskogemuse juures võib pidada sellest ammutatud inspiratsiooni.

Vita activa

Kaalukas osa Hausmanni loomingust näib olevat saanud tõuke tema katsumustest, mida ta on pidanud läbi elama. Kuid ta ei jäänud oma kannatuste kirjeldamise ja nende mõtestamise juurde pidama, vaid liikus sealt mõtteliselt edasi aktiivse eluhoiaku suunas. Nimelt kohtab mitmes Hausmanni luuletuses ideed, et kannatuste kestvus ja lootuste purunemine ei tohiks inimest kibestunuks muuta. Üleelatud raskustele vaatamata või just nende tõttu peaks ta märkama teiste muresid ja ka rõõme. Luuletaja kutsus üles ennastalgavale armastustööle.³² Kaasinimeste teenimine oli Hausmanni silmis parim viis Jumala kiitmiseks ja misjoniks. Valjuhääle evangeliseerimise asemel eelistas ta vaikset tunnistamist isetu ligimeseteenimise läbi. Ta isegi hoiatas liialt agara kuulutustöö ja avameelitsemise eest, millest inimesed ei pruugi õigesti aru saada ja mis võivad kalduda hoopis enesekiitusesse. Nii kirjutab Hausmann luuletuses *Warnung und Rath* („Hoiatus ja nõuanne”)³³:

*Wenn du ein Glück im Herzen trägest,
Ein rechtes Glück von Gott geweiht,
O rede nicht davon zu Menschen,
Dank' nur dem Herrn zu jeder Zeit;*

*Ach! Kalte Blicke, scharfe Zungen
Entweih'n dir leicht dein Heiligtum,
Und leicht verkünden deine Lippen,
Statt Gottes Preis, den eig'nen Ruhm.
/.../*³⁴

³¹ „Sehnsucht nach drüben”, 67.

³² „Guter Rath”, 27.

³³ „Warnung und Rath”, 150.

³⁴ Kui sa kannad südames õnne, / tõelist õnne, Jumala pühitsetud, / oh, ära räägi sellest

Enesetunnetus

Hausmanni luuletuste juures hakkab silma tema ülimalt tagasihoidlik eneseesitlus. Enamik luuletusi kõnetab lugejat ainsuse esimeses isikus ehk minavormis, kuid ei kõla kuidagi koolipapalikult. Niisama vähe võib seal märgata väljavalitu hoiakut või kõrget läkitusteadvust. Autori enda sõnade kohaselt ei looda ta millegi pärast võidelda ega midagi saavutada, vaid üksnes sügavamale Jumala südamesse tungida ja talle üha vaiksemalt järgneda.³⁵ Hausmann kirjutas lihtsa inimese positsioonilt, sisemisest vajadusest end religioosselt väljendada. Kõige tabavamalt annab seda edasi järgmine salm luuletusest *Nachtgedanken* („Õised mõtted”)³⁶:

/.../

*Nicht Ueberird'sches woll'st Du mir enthüllen,
Nicht hohe Offenbarung ich begeh'r,
Nur laß mein Herz, von allem Ird'schen leer,
Dein Lieben recht verstehn und Deinen Willen!*

/.../³⁷

Eksistentsialiseeriv piiblitõlgendus

Hausmann reflekteeris üsna sageli Piiblit ja mitmete tema luuletuste pealkirjades isegi viidatakse pühakirja konkreetsetele peatükkidele ja salmidetele. Ta vaatles sageli isikliku elu sündmusi ja tundmusi piibililugude taustal, püüdes end samastada pühakirja autorite ja tegelastega.³⁸ Näiteks võrdles ta VT Joonatani ja Taaveti liitu iseenda ja oma varalahkunud noorema õe kiindunud sõprusega.³⁹ UT Peetruse salgamise lugu aluseks võttes asetas autor end Peetruse rolli ja palus, et ta suudaks Jeesusele truuks

inimestele, / täna vaid Issandat igal ajal; // ah, jäised pilgud, teravad keeled / rüevavad kergelt su pähamu, / ja kergelt kuulutavad su huuled / Jumala ülistuse asemel enesekiitust.

³⁵ „Noch ein Hoffnungslied”, 111.

³⁶ „Nachtgedanken”, 110.

³⁷ Ei midagi ebamaist Sa taha mulle avada, / ei igatse ma kõrget ilmutust, / vaid luba mu südamele, kõigest maisest tühjal, / Su armastust tõeliselt mõista ja Sinu tahet!

³⁸ „Psalm 9, 2.3”, 42; „Himmelfahrt”, 43–45; „Siehe, ich mache Alles neu”, 104j.

³⁹ „1 Samuels 18, 3”, 69.

jääda.⁴⁰ Niisuguste näidete põhjal võib Hausmanni piibli-interpretatsiooni nimetada eksistentsialiseerivaks.⁴¹

Loodusmetafoorid

Omaette temaatilise kimbukese moodustavad Hausmanni looduslühiriliselt luuletused. Nendest paistab, et tegemist oli andunud looduseimetlejaga, kes oskas meelde sööbinud looduspildid osavalt sõnadesse talletada. Autori sõnul on looduslik keskkond vaadeldav pühapaigana. Vakataw metsarohelus, süütu linnulaul ja selge taewas kehastasid tema jaoks avarat jumalakoda.⁴² Peaaegu füüsikoteoloogilise formuleeringuna kõlab järgmine salm luuletusest *Schau um Dich* („Vaata enda ümber”)⁴³:

/.../
*Wo du hin nur blickest, –
 Leben und Natur –
 Alles zeigt dir eine
 Heil'ge Gottesspur.
 /.../*⁴⁴

Eelnevast võiks järeldada, et kogu loodu sisaldab osakest jumalikkusest. Ometi ei laskunud Hausmann panteistlikesse spekulatsioonidesse. Luuletuses pealkirjaga *Ein Sonntagmorgen* („Pühapäevahommik”)⁴⁵ väljendab ta muuseas mõtet, et looduse ilu ei ole mitte austusobjekt, vaid pigem jumala-austuse subjekt:

/.../
*Ja, schön bist du, Natur, doch mein Verlangen,
 Mein Sehnen flehet nicht nach dir allein;
 Ach, von des Lebens Sorgen, Weh'n und Bangen
 Kannst du die müde Seele nicht befrei'n.*

⁴⁰ „Ev. Luc. 22, 55–62”, 15.

⁴¹ Vrd Ute **Gause**, *Kirchengeschichte und Genderforschung: eine Einführung in protestantischer Perspektive* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2006), 174.

⁴² „Waldesfrieden”, 132–134.

⁴³ „Schau um Dich”, 47.

⁴⁴ Kuhu iganes sa vaid vaatad, / elu ja loodus – / kõik ilmutab sulle / püha jumalajälge.

⁴⁵ „Ein Sonntagmorgen”, 138.

*Nur tiefer quält, bei deinem Glanz im Herzen,
Die eigne Schuld, des eignen Kampfes Schmerzen.
/.../*⁴⁶

Looduse puhtusele ja süütusele ei omistata siin vabastavat toimet, vaid hoopis omadus äratada inimeses sügavamalt süütunnet enese rikutuse pärast. Ülistust väärivad vaid Looja, kellela poleks ei elu ega ilu.⁴⁷ Autori sõnul ei ole maa ja looduse ilu väärtus iseenesest, sest see on määritud inimeste patuga ja vajab lunastust nagu kogu loodu.⁴⁸

Peale looduse kui terviku käsitluse armastas Hausmann pühendada värse üksikutele loodusnähtustele ja detailidele ning neid esile tuua. Selliste teoste hulka kuulub näiteks luuletus vikerkaarest kui rahusümboolist, mille peale ronimisest kirjutaja lapselik-rõõmsalt unistab.⁴⁹ Loodust hingestavalt kõnetab autor pärnapuid, kellega ta on lähedaseks sõbraks saanud⁵⁰, ja võrdleb kirsipuu aastaringset vegetatsiooniprotsessi inimelu õite ja viljakusega.⁵¹ Need värvid edastavad eranditult vaimulikku sõnumit, jõuavad Looja kiitmiseni. Kõik imetlusväärne looduses peaks pühendunud inimesele Jumala suurust meelde tuletama. Nii laseb Hausmann naivistlikus stiilis näiteks läbi maikellukese, meelespea, liilia, roosi, rukkilille ja teiste õite igavikulistest väärtusest rääkida.⁵² Kõige sagedasem loodusega seotud metafoor, mida Hausmann kasutas, on kevad. See esineb enamasti noorusaja, lootuse ja igavese elu tärkamise ning Jumala Vaimu, valguse ja rahu tähenduses, vastandudes sageli talvele ehk vanale elule.⁵³ Ühes tema kevadluuletuses⁵⁴ öeldakse:

⁴⁶ Jah, ilus oled sa, loodus, kuid mu ihalus, / mu igatsus ei janune üksnes sinu järele; / ah, elu muredest, vaevadest ja kitsikusest / ei suuda sa väsinud hinge vabastada. / Vaid sügavamalt piinab, sinu hiilguse kõrval südames, / enese süü, enese võitluse valud.

⁴⁷ „Im Mai”, 75.

⁴⁸ „An und auf dem Rhein”, 81–86.

⁴⁹ „Regenbogen”, 21.

⁵⁰ „Abschied”, 24j.

⁵¹ „Frühlingslieder”, 17.

⁵² „Blumensprache”, 134–137.

⁵³ „Durst nach Gott”, 3j; „Später Frühling”, 22–24; „Rückblick und Ausblick”, 93; „Noch ein Hoffnungslied”, 111–113.

⁵⁴ „Frühlingslieder”, 15f.

*Der Frühling ist ein Händedruck,
Den Gott der Erde giebt,
Mit dem Er ihr auf 's Neue sagt,
Daß Er sie trägt und liebt.*

*Der Frühling ist ein Dankgebet,
Daß auf zum Himmel steigt,
Worauf der Herr voll Lieb' und Huld
Sich zu der Erde neigt.⁵⁵*

Kevad oli autori jaoks kõige paremini vastavuses kujutlusega ülimast õndsusest. Ta nägi selles maa ja taeva kokkupuutest sündinud imet, vastastikust armastusavaldust. Ometi ei suutvat astronoomiline kevad võistelda igavese kevadega ja olevat vaid selle kahvatu ettekuulutaja.⁵⁶

Kokkuvõtteks

Tulles tagasi sissejuhatuses viidatud süüdistuse juurde, mille kohaselt Hausmanni tuntuimas tekstis esinevat väär jumala- ja inimesepilt, ei leia see ülalvaadeldu põhjal kinnitust. Inimese ja Jumala suhet on neis luuletustes kujutatud väga intiimselt. Jumal on valmis kahekõneks, tema sõnumit võib muu hulgas lugeda loodusest või inimsaastustest. Inimene esineb lapseliku, jäägitult usaldava pöördujana. Jumala ligiolu ilmneb ambivalentse olukorrana, kus valu ja rõõm käivad käsikäes. Siinpoolne elu on teravalt vastandatud eshatoloogilisele tulevikuootusele. Kuigi maine eksistents on selgelt alaväärtuslik, saab seda Hausmanni järgi pühitseda aktiivse teenimisega. Hausmanni loomingus ei esine paisutatud religioosset entusiasm. Nagu tema luule, nii ei pretendeerinud ka tema elu mingite erilmutuste teatavakstegemisele. Niisama vähe võib sealt leida konfessionaalset kallutatust, rääkimata poleemikast.

Hausmanni elulooliste andmete ja loome põhjal näib, et ta pidas end pigem teenijaks kui poetessiks, et ta võttis kaasinimeste teenimist, kasvataja- ja õpetajatööd tõsisema elukutsena kui luuletaja oma. Kirjuta-

⁵⁵ Kevad on käepigistus, / mille Jumal annab maale, / millega Ta uuesti ütleb, / et Ta teda kannab ja armastab. // Kevad on tänupalve, / mis tõuseb taevasse, / mille peale Issand täis armu ja heldust / kummardub maa poole.

⁵⁶ „Dreifacher Frühling”, 18j.

des ei kehastunud ta kellekski teiseks, tema luuletused haakuvad väga orgaaniliselt tema eluga. Eeldades, et XIX sajandi saksa protestantlikus kultuuriruumis hinnati naiste puhul niisuguseid omadusi nagu vagadus, virkus, kasinus, perekesksus, ohvrimeelsus ja kannatlikkus,⁵⁷ võib tõdeda, et Hausmanni luule põhjal välja joonistunud pildi järgi otsustades oli tegemist ideaalilähedase naisega. Ajastuloolisse konteksti sobib ka tema võime mõtestada oma kannatust ja kaotusi usu läbi. Hausmanni kirjanduslikud tekstid ei olnud mõeldud ainult mingi kitsa ühiskonnagrupi maitse, ootuste ja elurütmi tarvis, vaid sobisid ilmselt paljudele, sõltumata soost, seisusest või vanusest. See on kahtlemata üks põhjus, miks need nii laialt populaarseks said. Vormilt lihtsad riimvärsid kujutavad endast vaimulikku triviaal- või tarbeluulet, mis leidis kindla koha tänulike lugejate südames.

SO NIMM DENN MEINE HÄNDE – TEKST JA TÕLGE

Lõpetuseks võtame vaatluse alla Hausmanni menukaima lauluteksti ja selle eestinduse. Teksti sisule tehtud etteheidete ajal on siinne analüüs suunatud eelkõige teoloogilis-sisulisele küljele. Uue Lauluraamatu 1932. aasta väljaandesse⁵⁸ ja sealt edasi KLPR-sse on Hausmanni tekst jõudnud tuntud kirjamehe Anton Jürgensteini tõlkes. Laul on paigutatud rubriiki „Kannatused ja lohusus”. Olgu siinkohal ära toodud saksakeelne algtekst⁵⁹:

*So nimm denn meine Hände und führe mich
Bis an mein seelig Ende und ewiglich.
Ich mag allein nicht gehen, nicht einen Schritt;
Wo Du wirst geh'n und stehen, da nimm mich mit.*

⁵⁷ Lucian Hölscher, „Bürgerliche Religiosität im protestantischen Deutschland des 19. Jahrhunderts” – *Religion und Gesellschaft im 19. Jahrhundert*. Wolfgang Schieder, Hg. (Stuttgart: Klett-Cotta, 1993), 207j.

⁵⁸ *Uus Lauluraamat, kirikus, koolis ja kodus tarvitada* (Tallinn: Hansa, 1932). Laul nr 646, lisa nr 85.

⁵⁹ „Ich will Dir folgen, wo Du hingehst”, 66j. Algversioonis on luuletuse read jagatud kuueks salmiks, kuid võrdluses kolmesalmilise tõlkega on käesolevat jaotust parem jälgida.

*In Dein Erbarmen hülle mein schwaches Herz,
und mach' es endlich stille in Freud' und Schmerz.
Laß ruhn zu Deinen Füßen, Dein armes Kind,
Es will die Augen schließen und glauben blind.*

*Wenn ich auch gar nichts fühle von Deiner Macht,
Du bringst mich doch zum Ziele auch durch die Nacht.
So nimm denn meine Hände und führe mich
Bis an mein selig Ende und ewiglich!⁶⁰*

Luuletus järgib oma sisuliselt struktuurilt lihtsat skeemi: esimeses salmis on tegemist autori pöördumise ja palvega, et ta võiks kõnetatavat järgida ja saata. Teise salmi pöördumist iseloomustab kvietistlik meeleolu; kirjutaja palub, et ta leiaks rahu ja võiks lapselikult jäägitult usaldada. Kolmas salm räägib minategelase vankumatust usust ja usaldusest. Luuletuse lõpus kordub esimese salmi alguspöördumine.

Tekst tervikuna on hästi komponeeritud: esimene salm väljendab liikumist ja seeläbi usulist arengut läbi elu. Teine salm kirjeldab peatumist ehk seisundit ning kolmas jällegi dünaamilisust. Teksti seovad ühtseks tervikuks viimase salmi lõpuread, mis kordavad luuletuse algust.

Luuletuses ei mainita kordagi Jumalat, selle asemel on kõnetatavaks suure algustähga „Sina”. Muidugi võib teksti mõttest välja lugeda, et adressaadiks on Jumal, kuid jumalapilt jääb üsna ebamääraseks. Ei selgu näiteks, kas tegemist on üldse kristliku Jumalaga. Puuduvad otsesed viited Piiblile, kuigi metafoor jalgade juures istumisest seostub UT Maarja ja Marta looga (Lk 10:38–42). Luuletuses ei tegelda otseselt surma temaatikaga. Siin ei leidu ühtki vihjet kirikule, kogudusele, patule, õigeksmõistule ega mingitele ajalikele antustele. Kiriklik-teoloogiliste märksõnade puudumine annab tekstile müstilise värvingu ja jätab võimaluse vabaks tõlgendamiseks. Nagu eespool märgitud, on seda teksti kasutatud ka laulatustel. Sellisel juhul on kõnetatavana mõeldud tulevast abikaasast, kellega alustatakse ühist eluteed. Küsitavaks jääb, kuivõrd kohane on laulus

⁶⁰ Nii võta mu käed ja juhi mind / kuni mu õndsas surmani ja igavesti. / Ma ei suuda üksi käia, mitte ühtegi sammu. / Sinna, kuhu Sa lähed ja jääd, sinna võta mind kaasa. // Oma halastuses kata mu nõrk süda / ja vaigista see lõpuks mures ja rõõmus. / Luba Su vaesel lapsel puhata Su jalgade juures, / ta tahab sulgeda oma silmad ja pimesi uskuda. // Kui ma ka üldse ei taju Su vägevust, / Sina viid mind ikkagi kohale, isegi öösel. / Nii võta mu käed ja juhi mind / kuni mu õndsas surmani ja igavesti.

kirjeldatud jäägitu andumus ning abitu alt üles vaatamine inimestevahelise partnerluse iseloomustamisel.

Siinkirjutaja arvates sobiks seda kasutada isikliku usu tunnistamise lauluna. Seda võiks nimetada ka hardus- või lohutuslauluks. Esiplaanil on inimese ja Jumala suhe. Teksti tundeline lüürika ja lapselikkus harmoneerub väga hästi laulu meloodiaga, mis oligi algselt kirjutatud ühele lastelaulule.⁶¹

Laulu eestikeelne tõlge KLPR-s paistab silma väga ladusa keele ja heade riimide poolest:

*Oh võta mind, mu Jumal, käe kõrvale,
et tee mul jõuetumal läeks taevasse.
Ei suuda ükski astu ma sammugi.
Sest siruta mul vastu käed alati.*

*Su armu sülle ase mul juhata,
seal rõõmus, vaevas lase mind puhata.
End sinna ära peita las oma last,
kõik mure Su peal' heita nii ustavast'.*

*Kui ma ei saagi aru Su armust veel.
Sa viid mind läbi maru ka surmaööl.
Sest võta mind, mu Jumal, käe kõrvale,
siis tee mul jõuetumal läeb taevasse.⁶²*

Võrreldes tõlget originaaliga, hakkab esimese salmi puhul silma, et tõlkija on lisanud esimese stroofi pöördumisse adressaadi – „mu Jumal”. Teises stroofis laseb tõlkija minategelasel öelda, et ta on „jõuetu”, mida algtekstis ei esine. Selles palutakse juhtimist nii maises elus kui ka igavikus. Eesti keeles on kahekordne dimensioon kaduma läinud. Esimese salmi teises pooles originaali ja tõlke vahel suuri sisulisi erisusi ei esine.

Teise salmi tõlkes on kasutatud kohati teistsuguseid kujundeid kui algtekstis: „nõrga südame” asemel on „armu süli”, „jalgade juures puhkamine” on asendatud sülle „ära peitmisega”. „Pimesi uskumise” asemel käib tõlkes jutt „mure heitmisest”. Sisulistele erisustele vaatamata on originaali ja tõlke meeoleolu siin üsna sarnane.

⁶¹ Vt Sauer-Geppert, Marti, „So nimm denn meine Hände...” 215.

⁶² *Kiriku laulu- ja palveraamat* (Tallinn: EELK Konsistooriumi kirjastusosakond, 1992), 454.

Kolmanda salmi esimese poole tõlge vastab väga hästi saksakeelse teksti mõttele, kuigi ka siin on tegemist ligikaudsete sõnavastetega: „väe” asemel on „arm” ja lihtsalt „ööst” on saanud „maruline surmaöö”. Kaks viimast stroofi on muudetud esimese sõnaga „sest” autori pöördumise põhjenduseks, luuletuse alguses oli see pigem autori õhkamine. Algtekstis niisugust tähendusnihet ei esine.

Tervikuna on siiski tegemist õnnestunud tõlkega, mis annab võrdlemisi hästi edasi originaali meelsust. Luulet ei saa ju kunagi päris täpselt tõlkida, tõlgetesse jääb alati suur annus tõlgendust. Ainsa meelevaldse muudatusena tundub siinkirjutajale selle tõlke puhul Jumala mainimine. See kaotab algteksti salapära ja mitmetähenduslikkuse, mida autor võis teadlikult taotleda.